

УДК 378.046-021.6"1960/1970" (477.82) (09)

Н. М. Кот,
старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
соціологічних досліджень та розвитку освіти
Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти (ВІППО)

Сторінки історії Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти (1960-ті – початок 70-х років)

*Сучасний вигляд будівлі інституту удосконалення
кваліфікації вчителів (1951–1968 рр., вул. Шевченка)*

Аналізується розвиток основних напрямів діяльності обласного інституту удосконалення кваліфікації вчителів (ІУКВ) у 60-х – на початку 70-х рр.

Ключові слова: методичні комісії, передовий педагогічний досвід (ППД), школи ППД, опорні школи, М. Г. Киричук, О. О. Поліщук.

Kot N. M. The History of Volyn In-Service Teacher Training Institute (1960s – the early 1970s).

The main directions of Regional Institute of Teachers' Qualification Improvement activity in 1960s – the early 1970s are analyzed.

Key words: methodical commission, progressive pedagogical experience (PPE), PPE school, supporting schools, M. H. Kyrychuk, O. O. Polishchuk.

Постановка проблеми. Вивчення становлення та розвитку інституту в 1940–1962 роках дало змогу зробити висновок, що діяльність Волинського обласного інституту удосконалення кваліфікації вчителів забезпечила формування системи післядипломної педагогічної освіти у Волинській області [13–15]. Однак усталені форми роботи вкрай необхідно було наповнювати новим змістом, адже йшов процес постійного зростання якості педагогічних кадрів. Порівняно з 1946/1947 н. р. у 1968/1969 н. р. у школах області в 40 разів зросла кількість учителів із вищою освітою [22]. Органами народної освіти велась підготовка до переходу на загальну середню освіту. Запроваджувались нові навчальні програми.

16 березня 1962 року інститут очолив М. Г. Киричук, котрий мав досвід роботи вчителя, інспектора обласного відділу народної освіти, директора низки шкіл області. З 22 січня 1968-го до 5 липня 1971 року директором інституту працював О. О. Поліщук [16; 23; 24]. Це десятиріччя діяльності вузу практично не досліджене.

Метою статті є висвітлення основних змін у роботі інституту щодо підвищення ефективності роботи з педагогічними кадрами області.

Виклад основного матеріалу. На початку 60-х років інститут був укомплектований відповідними кадрами, які в переважній більшості мали вищу освіту та чималий педагогічний стаж. Проте три методисти, які вели такі напрями як викладання співів, роботу з учителями початкових класів та працівниками дитячих будинків, мали середню педагогічну та незакінчену вищу освіту [4, арк. 2]. У звіті про роботу Волинського обласного інституту удосконалення кваліфікації вчителів за 1962/1963 н. р. вказувалось на недоліки кадрового забезпечення, зокрема на те, що довгий час не заміщувалися вакантні посади, такі як методист виробничого навчання промислового профілю та методист географії, «був відсутній з жовтня місяця завідувач кабінету історії та географії»; розпочали роботу шість нових методистів (завідувач і два методисти кабінету трудового і виробничого навчання, методист з біології, завідувачі кабінетів іноземних мов і фізики та математики) [4, арк. 2].

Група директорів і завучів, які перебували на курсах удосконалення при ІВКВ (третій справа в першому ряду – директор інституту Михайло Григорович Киричук), липень 1956 р.

Особлива увага зверталась, як констатується у звіті, на підвищення ідейно-політичного й фахового рівня працівників інституту. Із цією метою працював гурток з проблем комуністичного виховання. «Крім того, методисти інституту згідно плану опрацьовували окремі питання по піднесенню фахової та методичної кваліфікації, з якими виступали перед вчителями та керівниками шкіл», «працівники інституту обговорювали також колективно актуальні питання і окремі статті з педагогічної преси» [4, арк. 2, 4].

Протягом досліджуваного періоду поступово змінювалася структура інститутів удосконалення кваліфікації вчителів. Логічним завершенням цих змін став наказ міністра освіти УРСР № 8 від 22 січня 1970 р. «Про затвердження структури навчальних кабінетів обласних (міських) інститутів удосконалення вчителів». Відповідно до нього методисти кабінетів географії, біології, математики В. І. Демкович, Н. І. Северина та Б. О. Третяк були переведені на посади завідувачів кабінетів. На посади завідувача кабінету російської мови і літератури та його методиста призначені Л. В. Шайнюк і Ю. І. Назарчук, які до цього працювали у школі (один із них – на посаді директора); методиста кабінету іноземної мови – О. С. Козак, який досконало

володів французькою мовою, оскільки три роки працював у Конго, та мав досвід роботи у школах Волині; методиста кабінету керівних кадрів – П. І. Бойчук (у минулому директор школи); в кабінет інтернатних установ – М. А. Козелко та Т. М. Наглюк, які до цього працювали у школах-інтернатах тощо [10, арк. 4–5].

У звіті інституту за 1969/1970 н. р. вказувалося, що «всі працівники інституту відповідають своєму призначенню. Вони систематично працюють над собою, мають плани самоосвіти. Кожен з них опрацьовує окрему проблему з тієї галузі знань, яку він очолює по роботі кабінету» [10, арк. 5]. З метою фахового зростання працівників ІВКВ практикувались лекції різного тематичного спрямування, обмін досвідом роботи з питань школознавства, зустрічі з провідними вченими, діячами культури та мистецтва.

До методичної діяльності широко залучалися нештатні методисти (викладачі Луцького державного педагогічного інституту імені Лесі Українки, кращі вчителі області), які брали участь у підготовці та проведенні районних семінарів, педагогічних читань, вивченні передового досвіду, у роботі ради інституту і т. ін.

На початок 60-х років склалися певні форми роботи з підвищення кваліфікації вчителів, найперше – це курси. Навчальні плани формувались відповідно до рекомендованих планів Міністерства освіти та з урахуванням місцевих потреб. Значна частина навчального часу відводилась на курсах практичним

О. О. Поліщук на семінарі старших піонервожатих, 1970 р.

заняттям. «Так, на курсах вчителів фізики виготовляли самостійно прилади з електро- і радіотехніки, зокрема набули практичні вміння і навички у справі монтажу шкільного радіовузла, діючих схем. Вчителі виробничого навчання по профілю автослюсарів одержали посвідчення на право викладання правил вуличного руху, а також інструктора та судді III категорії по автотоспорту. Вчителі фізичного виховання пройшли практичні заняття з легкої атлетики, волейболу, баскетболу, плавання і одержали судейські категорії з цих видів спорту» [4, арк. 11]. На всіх курсах організовувалися семінарські заняття з обміну досвідом роботи [4, арк. 12].

У позанавчальний час для слухачів курсів проводили екскурсії в краєзнавчий музей, музей Лесі Українки в Колодяжному, станцію юннатів, школу-інтернат, обласну сільськогосподарську станцію, Цуманське звірогосподарство тощо. Курсанти побували і за межами області. «Так, для вчителів мови і літератури була проведена екскурсія в м. Київ, де вчителі ознайомились з визначними історичними місцями столиці, зробили поїздку по Шевченківських місцях» [4, арк. 13]. За підсумками навчання в окремих групах проводилися заліки, в інших – написання реферату за тематикою, запропонованою на початку занять.

Протягом 1962/1963 н. р. курси проходили для різних категорій педагогічних працівників: завідувачів і вихователів колгоспних дошкільних установ (80 осіб), медсестер-вихователів об'єднаних дошкільних установ (23), завідувачів і вчителів початкових шкіл (100), директорів восьмирічних шкіл (52), завучів середніх шкіл (32), директорів вечірніх і заочних шкіл (27), учителів мови і літератури восьмирічних шкіл (56), математики середніх шкіл (37), фізики середніх шкіл (25), французької мови (25), німецької мови (33), біології та хімії (50), суспільствознавства (70), учителів праці в шкільних майстернях (40), виробничого навчання за профілем автослюсарів (24), учителів фізичного виховання (51), вихователів шкіл-інтернатів та дитячих будинків (28), груп продовженого дня (27), учителів-кінодемонстраторів (49) [4, арк. 45]. В основному курси відбувалися влітку.

У тому ж навчальному році працювали також постійно діючі курси без відриву від виробництва вчителів іноземних мов, мови і літератури, 1–4 класів та класних керівників, якими охопили 97 осіб. Заняття проводилися один раз на місяць, відповідно до затверджених планів. На курсах, крім теоретичних лекцій, кращі вчителі обмінювались досвідом роботи, курсанти відвідували уроки у кращих освітян міста [4, арк. 8].

У звіті вишу за 1967/1968 н. р. вказувалося, що «працівники інституту зустрічаються з певними труднощами в перепідготовці вчителів хімії, біології, географії в зв'язку з тим, що в області дуже мало висококваліфікованих спеціалістів цих профілів,

а запросити спеціалістів з інших областей не завжди вдається». Висловлювалось побажання, щоб «Міністерство освіти УРСР спільно з Міністерством вищої і середньої спеціальної освіти координувало розподіл спеціалістів на час літніх курсів по тих областях, де немає відповідних факультетів у педінститутах і університетах» [8, арк. 171–172].

Особливістю 1969/1970 н. р. стало збільшення кількості вчителів, які проходили підвищення кваліфікації на курсах при вищих навчальних закладах. Якщо у попередньому році таких було 309, то в цьому 385. Серед них учителі фізики, хімії, біології, географії, директори шкіл. На місячних курсах в інституті підвищили кваліфікацію 583 педагоги проти 178 у 1968/1969 н. р. [10, арк. 7]. Поступово відбувалася диференціація на курсах директорів та заступників директорів шкіл, групи почали комплектуватися за фахом керівників навчальних закладів (математика, історія, українська мова та література) [10, арк. 8].

Було звернуто увагу на підвищення кваліфікації вчителів малокомплектних восьмирічних шкіл, які одночасно викладають декілька предметів (історію та географію, хімію та біологію тощо). Проблемою залишалось викладання в школах педагогів, які не мали вищої освіти. В 1969/1970 н. р. проводились курси для вчителів іноземної мови, які не мали спеціальної освіти [10, арк. 8].

Слухачі курсів отримували докурсові завдання, до яких додавалися списки рекомендованої літератури.

Підвищення кваліфікації забезпечувалось також проведенням семінарів для різних категорій педагогічних працівників. Протягом тижневих семінарів поряд із теоретичними заняттями вчителі, керівники шкіл мали можливість ознайомитися з організацією методичної роботи, взяти участь у засіданнях предметних комісій в опорних школах, відвідати уроки та позакласні виховні заходи. Протягом 1962/1963 н. р. проведено 139 семінарів, з них 76 обласних, 55 районних і міжрайонних, вісім – постійно діючих, якими охоплено 4394 вчителі [4, арк. 21, 46]. А вже у 1969/1970 н. р. обласних семінарів проведено 109, яким охоплено 3746 педагогів, міжрайонних – 17 (527 осіб), постійно діючих – п'ять (247 осіб) [10, арк. 17]. Обласні семінари проводилися тривалістю три – десять днів.

Особливістю цього навчального року стало проведення різних форм занять із педагогами, які мали викладати на районних курсах і семінарах, у зв'язку з необхідністю охопити якомога більшу кількість учителів підготовкою до роботи за новими навчальними програмами. Так, десятиденний семінар було організовано для науковців, учителів та працівників інституту, яких готували до роботи з учителями на районних курсах вчителів мов та літератур четвертих класів. Лектори районних курсів учителів математики четвертих класів навчались

протягом року на постійно діючих курсах і весною побували на триденному семінарі [10, арк. 14].

Окрім цього, працівники інституту брали активну участь у роботі семінарів, які проводились районними методичними кабінетами. Семінарами в містах та районах області в 1969/1970 н. р. охоплено 9944 вчителі. Це: директори шкіл (693 чол.), заступники директорів навчальних закладів (296), класні керівники (2052), старші вожати (398), організатори (81), вихователі (198), бібліотекарі (194), вчителі української мови та літератури (492), російської мови (433), перших класів (749), других класів (851), четвертих класів (419), історії (405), географії (192), математики (535), фізики (328), хімії і біології (440), трудового навчання (239), фізвиховання (231), іноземних мов (246), співів (201), малювання (78), керівники гуртків (161), працівники дитячих садків (32 чол.) – практично всі категорії педагогічних працівників. Плани семінарів передбачали аналіз нових навчальних програм, проведення практичних і лабораторних робіт, передбачених шкільними програмами, ознайомлення з передовим досвідом [10, арк. 18].

Із середини 60-х років почалися суттєві зміни в навчальному процесі з підвищення кваліфікації вчителів у зв'язку з розробкою нових навчальних програм для початкової школи й окремих шкільних предметів та необхідністю відповідної підготовки педагогічних кадрів до роботи за ними. На обговорення змісту нових програм інститут націлював працівників методичних кабінетів і вчителів на настановних семінарах та в орієнтовних матеріалах для засідань секцій серпневих нарад у містах, районах області [20]. З організацією навчального процесу на основі вимог нових навчальних планів і програм, використанням нових форм і методів викладання значно зростала роль лабораторій і кабінетів з усіх навчальних дисциплін. Кабінети інституту співпрацювали з педагогічними колективами, надаючи відповідні методичні рекомендації щодо обладнання навчальних кабінетів [18].

Працівники вузу активно впливали на діяльність районних, міжшкільних і шкільних предметних комісій. Було розроблено і надіслано на місця примірні тематики їх роботи, проведено обласні семінари керівників районних предметних комісій. Бібліотека інституту надсилала бібліотечки-пересувки з найбільш необхідною, новою фаховою, методичною і політичною літературою в районні методичні кабінети й віддалені школи.

Безпосередньо в роботі предметних комісій усіх рівнів брали участь методисти районних методкабінетів, ІУКВ, інспектори рай(міськ)вно, облвно, науковці Луцького педінституту імені Лесі Українки. Відчутну допомогу безпосередньо на місцях надавали кафедри педагогіки та фізики педінституту [10, арк. 24].

Особливим напрямом діяльності вишу в цей період стає робота з молодими вчителями, пропагується

наставництво, запроваджуються різні форми формування педагогічної майстерності (школи молодих учителів, проблемні семінари, аналіз відвідуваних уроків методистами інституту і т. ін.). У 1964 р. у школах області працювало близько шести тисяч молодих учителів, у 1968 р. – понад чотири тисячі [3; 12]. Серед них багато творчих, залюблених у свою професію, що прагнули пізнати таємниці педагогічного успіху [1; 11]. Кращі з кращих були учасниками обласних зльотів молодих учителів Волині, перший з яких відбувся 16 травня 1964 р., а другий – у травні 1968-го [3, 12].

Одним із основних напрямів роботи методистів інституту в 60-х роках стало тематичне вивчення окремих ділянок навчально-виховного процесу та стану викладання основ наук [9, арк. 81]. Протягом 1967/1968 н. р. працівники ІУКВ «відвідали 619 шкіл і проаналізували 2459 уроків 941 вчителя. Вивчення показало, що в школах зросла ефективність уроків, урізноманітнилися форми і методи навчально-виховної роботи, широко впроваджуються в практику роботи шкіл і вчителів досягнення передового педагогічного досвіду» [8, арк. 89].

У досліджуваний період у навчальний процес активно почали запроваджувати технічні засоби. Спочатку це були саморобні прилади, виготовленню яких учителів навчали на курсах підвищення кваліфікації. Пізніше школи стали забезпечуватись різноманітним фабричним приладдям, у структурі інституту з'явився кабінет навчального кіно, працівниками якого лише в 1964/1965 н. р. проведено сім районних семінарів-практикумів, обласну науково-практичну конференцію з використання технічних засобів навчання на уроках різних предметів (кіноустановки, фільмоскопа, епідіаскопа, магнітофона) [5, арк. 85]. Науково-популярними, техніко-пропагандистськими, хронікально-документальними фільмами навчальні заклади забезпечувала обласна (в приміщенні інституту) і дві міжрайонні фільмотеки (в Ковелі, яка обслуговувала школи Ковельського, Любомльського, Турійського районів і міста Ковеля, у Камені-Каширському – для шкіл Камінь-Каширського, Любешівського, Ратнівського районів) [5, арк. 86]. «Станом на 1 травня 1965 р. в обласній фільмотеці ... є 4-ри комплекти кіноапаратури і 8 інших екранних апаратів, як технічних засобів унаочнення на уроках (проекційний апарат „Лети-5”, фільмоскоп, епідіаскоп)» [5, арк. 87]. Як недолік роботи кабінету навчального кіно відзначалося, що «в області ще не кінофіковано 146 восьмирічних шкіл» [5, арк. 87].

У середині 60-х років закладено основи нового напряму діяльності – експериментальної та дослідницької роботи. Цьому сприяла співпраця ІУКВ з Науково-дослідним інститутом педагогіки УРСР. У 1965/1966 н. р. в Олицькій середній школі Ківерцівського району вчителькою З. Г. Коцієнко

проводилась експериментальна робота з навчання учнів IX класу за підручниками М. Б. Гельфанда і А. С. Дубенчука. Визначення обсягу і змісту програмового матеріалу з української мови й літератури досліджувалось учителями Горохівської СШ В. В. Фецаком та Г. Є. Горчинською, Луцької середньої школи № 1 С. С. Шелевицькою. Результати дослідження висвітлено у статтях В. В. Фецака у часописі «Радянська школа» та знайшли відбиття у новій програмі з української мови [6, арк. 66–67].

У 1967/1968 н. р., беручи участь у всеукраїнському експерименті, за експериментальними програмами працювали педагоги перших класів Володимир-Волинського району та школи № 7 м. Луцька [17]. Вчителі початкової школи зіткнулися з багатьма труднощами. Не мали належного досвіду, знань та вмінь в організації експериментальної роботи і працівники інституту, які піддавалися за це критиці на січневих та серпневих нарадах [21].

Наступного навчального року за експериментальними програмами навчалися учні других класів цих же закладів. Підсумки експериментальної роботи в других класах шкіл Володимир-Волинського району було підбито на обласній науково-практичній конференції [10, арк. 53].

Для впровадження в роботу вчителів досягнень передового педагогічного досвіду, підвищення методичної кваліфікації освітян керівних кадрів, проведення педагогічних експериментів з найактуальніших питань освіти в області було створено опорні школи: у 1969/1970 н. р. їх налічувалось 60, з них середніх – 42, восьмирічних – 8, початкових – 10 [10, арк. 24]. Враховуючи потреби вчителів у зв'язку із запровадженням нових навчальних програм, опорними школами з питань початкового навчання визначено Луцьку СШ № 7, Іваничівську та Старовижівську СШ, у Володимир-Волинському районі опорними з питань організації роботи за експериментальними програмами у других класах – Володимир-Волинську восьмирічну школу № 4 та Зарічанську початкову. Ковельська СШ № 4 стала опорною з питань контролю й керівництва із впровадження нових навчальних програм тощо [10, арк. 25].

Новим у роботі інституту з учителем стало забезпечення науково-методичного супроводу самоосвіти педагогів. Оскільки від педагогічних працівників стали вимагати складання планів самоосвіти, то методичні працівники вузу розробляли примірні плани, списки літератури, необхідної для оволодіння тією чи іншою проблемою, та надсилали їх у районні методичні кабінети, надавали консультації щодо складання таких планів [10, арк. 22, 27]. У навчальні плани курсового підвищення кваліфікації вводили теми з підвищення фахового і методичного рівня вчителів шляхом самоосвіти [10, арк. 19]. Важливими консультантами з питань

самоосвіти були опорні школи, які значно удосконалили зміст і форми діяльності своїх методичних кабінетів, де вчителі могли отримати «кваліфіковану допомогу від керівників шкіл і голів предметних комісій, а також обмінятися літературою, ознайомитись з роботою з самоосвіти своїх колег або послухати лекцію за фахом або з питань виховної роботи» [10, арк. 25].

Залишався актуальним такий напрям роботи інституту як вивчення, узагальнення і поширення передового педагогічного досвіду. Лише протягом 1969/1970 н. р. вивчено і поширено досвід роботи п'яти районних методичних кабінетів, 13 шкіл, 25 керівників шкіл, 35 вчителів, двох вихователів дитячих садків [10, арк. 43].

Розвивалась діяльність шкіл передового педагогічного досвіду, яких на початок 1969/1970 н. р. було створено вже 170. Це: 14 шкіл передового досвіду вчителів фізики, 15 – учителів математики, 11 – біології, 10 – хімії, 16 – історії і суспільствознавства, дев'ять – географії, 15 – української мови і літератури, вісім – російської мови і літератури, 16 – іноземних мов, 22 – початкових класів, 12 – керівників шкіл, одна – вчителів малювання, по чотири – фізичного виховання, трудового навчання, старших піонервожатих, по три – шкільних бібліотекарів, класних керівників і вихователів, учителів співів [10, арк. 31]. Крім розгляду найактуальніших питань наукового та методичного характеру, на заняттях шкіл проводилися семінари, семінари-практикуми з виготовлення наочності, виконання й оформлення лабораторних і практичних робіт, обговорювалися відвідані уроки тощо [10, арк. 32].

Методистами інституту було розроблено примірну тематику діяльності таких шкіл, проводились індивідуальне консультування з питань планування, добору необхідної літератури, семінари керівників шкіл ППД. Ці керівники з метою вивчення кращого досвіду колег побували у школах м. Львова [10, арк. 32].

Передовий педагогічний досвід поширювався через обласну постійно діючу виставку, через виставки, які організовувались під час проведення педчитань і конференцій, а також шляхом видання збірок, плакатів, методичних розробок та методичних листів. Частина цих видань експонується в музеї історії освіти Волині.

Для ознайомлення педагогічної громадськості з надбаннями кращих учителів області широко використовувались науково-практичні заходи різної тематики. Наприклад, лише в 1966/1967 н. р. «було проведено 4 обласних педагогічних читань та 13 обласних науково-практичних конференцій» [7, арк. 42].

Для досліджуваного періоду характерна значна ідеологізація усіх форм роботи з учителем.

«У навчальні плани включались питання марксистсько-ленінської теорії, рішень партії та Уряду про школу, найновіших досягнень відповідних галузей наук... На курсах і семінарах читались лекції, присвячені ленінській тематиці» [10, арк. 19]. У звіт інституту за 1969/1970 н. р. включено розділ «Робота по підвищенню ідейно-теоретичного і фахового рівня вчителів в районах і школах». У ньому констатовалося, що «в усіх школах області протягом звітнього періоду систематично проводились заняття семінарів або гуртків по вивченню питань марксистсько-ленінської теорії. Особлива увага на цих заняттях була звернута на вивчення праць В. І. Леніна» [10, арк. 22]. При всіх опорних школах області проведено теоретичні семінари, педчитання з узагальнення матеріалів із досвіду використання ленінської тематики [10, арк. 28]. Широкому узагальненню досвіду вивчення ленінської тематики на уроках з різних предметів присвячувались ювілейні районні та обласні педагогічні читання, підготовку і проведення яких проаналізував директор інституту О. Поліщук у статті «Ювілейні читання» [19].

Висновки та перспективи досліджень. 60-ті – початок 70-х років стали новим етапом розвитку системи післядипломної педагогічної освіти регіону. Новим змістом наповнювались

традиційні форми роботи інституту. Відбулась відчутна диференціація навчального процесу курсів підвищення кваліфікації. Велась підготовка вчителів різних фахів до роботи за новими навчальними програмами. Почали формуватись групи керівників шкіл одного фаху (наприклад, математики або мов та літератур), директорів восьмирічних шкіл та директорів середніх шкіл, учителів перших, других класів тощо. Особлива увага приділялась науково-методичному супроводу самоосвіти вчителів. Педагоги залучались до експериментальної та дослідницької роботи. З ними проводилися семінари, педагогічні читання, науково-практичні конференції.

Відповідно до нормативних документів Міністерства освіти УРСР змінився штатний розпис інституту.

Своїх дослідників чекають питання: особливостей управлінської діяльності М. Г. Киричука та О. О. Поліщука, які очолювали інститут у 1962–1971 роках; впливу співробітників вузу на фахове зростання педагогічних кадрів; аналізу змістової складової всіх форм роботи інституту з освітянами; роботи ІУКВ з завідувачами педкабінетів, які у 1957–1967 роках працювали на громадських засадах.

Література

1. Гришай І. Молоде пагілля / І. Гришай // Рад. Волинь. – 1964. – 16 трав. – С. 3.
2. Грушка Є. У велику дорогу / Є. Грушка // Рад. Волинь. – 1969. – 2 верес. – С. 1.
3. Грушка Є. Місія відповідальна і висока / Є. Грушка // Рад. Волинь. – 1968. – 26 трав. – С. 3.
4. Держархів Волинської обл., ф. Р-402, оп. 2, спр. 271.
5. Держархів Волинської обл., ф. Р-402, оп. 2, спр. 318.
6. Держархів Волинської обл., ф. Р-402, оп. 2, спр. 336.
7. Держархів Волинської обл., ф. Р-402, оп. 2, спр. 354.
8. Держархів Волинської обл., ф. Р-402, оп. 2, спр. 370.
9. Держархів Волинської обл., ф. Р-402, оп. 2, спр. 390.
10. Держархів Волинської обл., ф. Р-402, оп. 2, спр. 418.
11. Киричук М. У життя виходить юнь / М. Киричук // Рад. Волинь. – 1964. – 14 черв. – С. 3.
12. Киричук М. Пошуки і дерзання – кредо педагога / М. Киричук // Рад. Волинь. – 1964. – 16 трав. – С. 3.
13. Кот Н. М. Сторінки історії Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти (1944 р. – початок 60-х рр.) / Н. М. Кот // Пед. пошук. – 2015. – № 1. – С. 16–23.
14. Кот Н. М. Сторінки історії Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти (1940–1941 рр.) / Н. М. Кот // Пед. пошук. – 2014. – № 4. – С. 3–5.
15. Кот Н. Ілля Якович Хорунжий – перший повоєнний директор Волинського обласного інституту удосконалення кваліфікації вчителів / Н. Кот // Літопис Волині. – 2011. – Ч. 10. – С. 66–70.
16. Лук'янчук В. А. Волинському обласному навчально-методичному інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів – 60 років!: історична довідка / В. А. Лук'янчук // Волинський обласний навчально-методичний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів / уклад. В. М. Дмитрук. – Луцьк : ВОНМІПОПК, 1999. – 44 с.
17. Оболонська Н. Нові програми – нові завдання / Н. Оболонська // Рад. Волинь. – 1969. – 1 квіт. – С. 3.
18. Поліщук О. Навчальні кабінети – підмога вчителю / О. Поліщук // Рад. Волинь. – 1969. – 13 листоп. – С. 3.
19. Поліщук О. Ювілейні читання / О. Поліщук // Рад. Волинь. – 1969. – 20 верес. – С. 3.
20. Поліщук О. Традиційні серпневі... / О. Поліщук // Рад. Волинь. – 1968. – 14 серп. – С. 3.
21. Радупевич М. Ростити гідну зміну / М. Радупевич // Рад. Волинь. – 1969. – 10 січ. – С. 3.
22. Самойленко І. Перший дзвінок проєкзаменує / І. Самойленко // Рад. Волинь. – 1968. – 10 серп. – С. 3.
23. Сташенко М. О. Лідери змін післядипломної педагогічної освіти / М. О. Сташенко, В. В. Вітюк. – Луцьк : [б. в.], 2010. – 67 с.
24. Сташенко М. О. Система підготовки вчителя на Волині (Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти) / М. О. Сташенко, В. В. Вітюк // Вища педагогічна освіта і наука України: історія сьогодення та перспективи розвитку. Волинська область / ред. рада вид. : В. Г. Кремень (голова) [та ін.]; редкол. тому : І. Я. Коцан (голова) [та ін.]. – К. : Знання України, 2009. – С. 299–326.